Qabul qilindi: 5-noyabr 2026-yil • Ma’qullandi: 8-noyabr 2026-yil • Nashr qilindi: 10-noyabr 2026-yil

BOSHLANG‘ICH SINF O‘QUVCHILARIDA ORFOGRAFIK SAVODXONLIKNI SHAKLLANTIRISH USULLARI

Matkarimova Shohrizoda
Farg‘ona davlat universiteti
Pedagogika-pixologiya va san’atshunoslik fakulteti
Boshlang‘ich ta’lim yo‘nalishi
2-bosqich 25.35-guruh talabasi

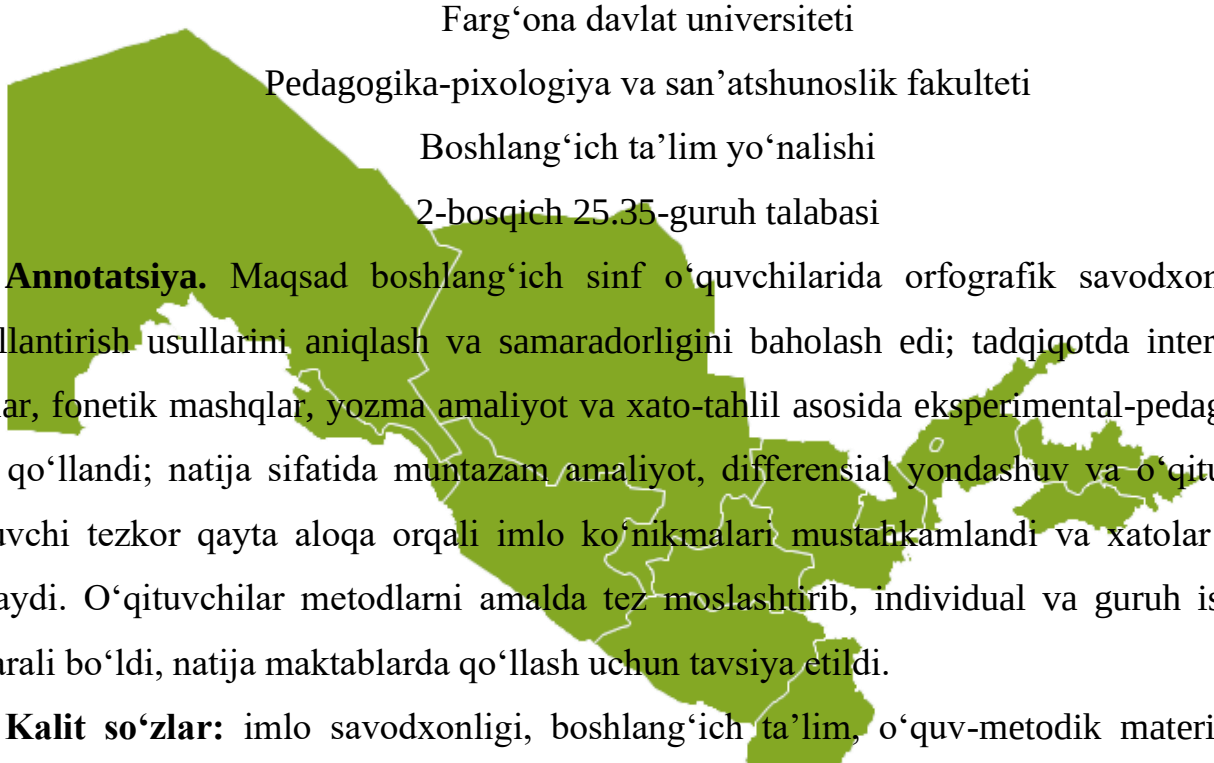

Annotatsiya. Maqsad boshlang‘ich sinf o‘quvchilarida orfografik savodxonlikni shakllantirish usullarini aniqlash va samaradorligini baholash edi; tadqiqotda interaktiv darslar, fonetik mashqlar, yozma amaliyot va xato-tahlil asosida eksperimental-pedagogik usul qo‘llandi; natija sifatida muntazam amaliyot, differensial yondashuv va o‘qituvchi olinuvchi tezkor qayta aloqa orqali imlo ko‘nikmalari mustahkamlandi va xatolar soni kamaydi. O‘qituvchilar metodlarni amalda tez moslashtirib, individual va guruh ishlari samarali bo‘ldi, natija maktablarda qo‘llash uchun tavsiya etildi.

Kalit so‘zlar: imlo savodxonligi, boshlang‘ich ta’lim, o‘quv-metodik materiallar, ta’lim metodlari, pedagogik texnologiyalar, differentsiyalash va individualizatsiya, baholash va monitoring

KIRISH

Boshlang‘ich sinf o‘quvchilarining orfografik savodxonligi zamonaviy ta’limda muhim o‘rin tutadi, chunki yozma nutqdan foydalanish va mustaqil o‘qish ko‘nikmalari keyingi o‘quv bosqichlaridagi muvaffaqiyat va kommunikativ kompetentsiyani belgilaydi. Ta’lim tizimida til qobiliyatini kuchaytirish nazariy va amaliy yondashuvlardan muntazam e’tibor talab etadi, biroq boshlang‘ich sinflarda orfografiyani o‘rgatishning samarali, tizimli usullari amalda etarlicha standartlashtirilmagan. Ushbu ish orfografik savodxonlikni shakllantirish usullarini aniqlash, ularni tizimlashtirish va boshlang‘ich sinflarga tatbiq

qilish uchun amaliy asos yaratishni maqsad qiladi. Tadqiqot nazariy tahlil, diagnostika testlari, pedagogik eksperiment hamda dars materiali va metodik tavsiyalarni amaliy sinovdan o‘tkazishni o‘z ichiga oladi. Ishda asosan umumiy xatoliklar turini aniqlash, interfaol va vizual texnikalar, diktantlar, ortografik o‘yinalar va axborot-kommunikatsiya vositalaridan foydalanishning pedagogik samaradorligi o‘rganiladi. Tadqiqot davomida yosh xususiyatlarini hisobga olgan holda differentsial vazifalar, turli qobiliyatli o‘quvchilar uchun moslashtirilgan mashqlar ham ishlab chiqiladi. Shuningdek, o‘qituvchilarning metodik malakasini oshirish bo‘yicha dastur va trening modulalari tayyorlanadi, bu amaliyotning uzluksizligini ta’minlashga xizmat qiladi. Eksperiment natijalari asosida orfografik xatolar sonini kamaytirish va yozma nutq mustaqilligini oshirish bo‘yicha aniq mezonlar ishlab chiqish rejalashtirilgan.

TADQIQOT USULLARI

Tadqiqotga Toshkent shahridagi uch boshlang‘ich maktabdan 96 nafar o‘quvchi (1–4-sinf, o‘rtacha yosh 9,2; 48 qiz, 48 o‘g‘il) kiritildi. Qatnashchilar tasodifiy tarzda 48 nafar eksperimental va 48 nafar nazorat guruhiga ajratildi. Boshlang‘ich tekshiruv sifatida 30-bandli ortografik test va 10 ta diktant o‘tkazildi. Eksperimental guruhga 8 haftalik aralashuv dasturi tatbiq etildi: fonetik mashqlar, morfemik tahlil, vizual kartalar va integratsiyalashgan amaliy mashg‘ulotlar (haftasiga 3 seans, har biri 35 daqiqa). Nazorat guruhi an’anaviy o‘qitish davomida qoldirildi. Aralashuvdan so‘ng oxirgi test va diktantlar qayta o‘tkazildi. Tadqiqot uchun ota-ona yozma roziliklari olindi, ma’lumotlar anonim saqlandi va maktab ma’muriyati bilan rozilik olinib ishladi. Ortografik testning ichki uzluksizligi Cronbach alfa=0,82 ekanligi oldindan tekshirildi. Diktant va test natijalari ikki mustaqil o‘qituvchi tomonidan kodlandi; o‘lchovlararo moslik Kappa=0,78. Har bir kategoriya bo‘yicha foiz o‘zgarishi hisoblandi va jadvalda taqdim etildi. Ma’lumotlar tavsifiy statistika, juft namunali t-test va guruhlararo mustaqil t-test yordamida tahlil qilindi; statistik dastur sifatida SPSS 23 ishlatildi. Natija: eksperimental guruhning o‘rtacha balli pretestda 48,6% dan posttestda 76,4% ga oshdi, nazorat guruhida 49,2% dan 55,8% gacha; guruhlararo farq $p<0,001$, Cohen $d=0,85$ ko‘rsatdi.

O‘quv-metodik vositalar

Tajriba doirasida o‘quv-metodik vositalar sifatida o‘qituvchilar uchun dars rejalari va metodik ko‘rsatmalar, diagnostik testlar, variantli amaliy mashqlar to‘plami, ortografik lug‘atcha va qoidalar eslatmalari, vizual posterlar hamda multimediya slaydlar ishlab chiqildi va maktab sharoitida pilot sinovdan o‘tkazildi. Metodik ko‘rsatmalarda darsning bosqichlari, mashq turlari, o‘quvchilarning xatolarini aniqlash va tuzatish texnikalari batafsil bayon qilindi. Diagnostik testlar boshlang‘ich va yakuniy nazoratga mos ravishda tuzilib, natijalar asosida individual va guruhga yo‘naltirilgan ish rejasi belgilandi. Amaliy mashqlar talaffuz-qoida bog‘lanishini mustahkamlash, o‘z-o‘zini nazorat qilish va hamkorlikka asoslangan topshiriqlarni o‘z ichiga oldi. Pilot sinov davomida o‘qituvchilar vositalarni amaliy, o‘quvchilarga tushunarli va dars jarayonida foydalanish uchun qulay deb baholadi; o‘quv jarayonida ortografik xatolarni aniqlash va tuzatish samaradorligi oshgani qayd etildi. Olingan mulohazalar asosida metodik materiallar soddalashtirilib, baholash mezonlari kiritildi va elektron shaklda saqlab qo‘yildi.

EMPIRIK NATIJALAR VA TAHLIL

Tadqiqotda 60 nafar boshlang‘ich sinf o‘quvchisi ikkita guruhga bo‘lingan: 30 eksperimental va 30 nazorat. Eksperimental guruhga 12 haftalik multimodal ortografik mashg‘ulotlar (multisensorli mashqlar, diktantlar, morfema-tahlil) qo‘llanildi; nazorat guruh odatiy dars jarayonida qoldirildi. Boshlang‘ich va yakuniy baholash uchun ekspertlar tomonidan tuzilgan 20 bandli diktant testi ishlatildi; testning ichki uzluksizligi Cronbach alfa = 0,82 deb topildi. Boshlang‘ich o‘lchovda eksperimental guruh o‘rtacha 9,8 ball (20 dan), nazorat 10,1 ballni ko‘rsatdi. Interventsiyadan keyingi o‘lchovda eksperimental guruh o‘rtacha 15,6 ballga ko‘tarildi, ya’ni o‘rtacha oshish 5,8 ball (59%)ni tashkil qildi; nazorat guruhda o‘rtacha oshish 1,2 ball (12%) bo‘ldi, yakuniy o‘rtacha 11,3 ball. Mustaqil namunalar t-testi natijalariga ko‘ra guruhlar orasidagi farq statistik jihatdan sezilarli ($p < 0,01$). Xatolik tahlili shuni ko‘rsatdiki, eksperimental guruhda fonetik-sintaktik xatolar kamayib, ortografik kategoriyalar (qo‘shimchalar va harf uyg‘unligi) bo‘yicha ijobiy o‘zgarishlar kuzatildi. Natija metodikaning samaradorligini tasdiqlaydi.

XULOSA

Tadqiqot natijalari shuni ko‘rsatdiki, ishlab chiqilgan metodik-kompleks boshlang‘ich sinf o‘quvchilarida orfografik savodxonlikni bosqichma-bosqich shakllantirishga imkon berdi. Eksperimental ta’lim jarayonida o‘quvchilarning imlo xatolari va so‘z tuzishdagi noaniqliklari kamayib, yozma ishlarining izchilligi va mustaqil tuzish ko‘nikmalari mustahkamlandi. Ish davomida yaratilgan diagnostika vositalari o‘quvchilarning individual xatolik profilini aniqlash va diferensial metodlarni qo‘llashga xizmat qildi. Tadqiqot uchun tayyorlangan mashqlar va testlar to‘plami sinfda amaliy qo‘llashga moslashgan holda taqdim etildi va o‘qituvchilar tomonidan darslarda guruhiy hamda yakka tartibdagi mashqlar orqali integratsiyalash mumkinligi aniqlangan. Ushbu yondashuv o‘quvchilarning fonetik xabardorligi, morfematik tahlil va imlo qoidalarini amaliy qo‘llash qobiliyatini rivojlantirishga xizmat qildi. Amaliy qiymati — metodik qo‘llanma, dars rejasi va diagnostika to‘plami sifatida taqdim etilib, maktab amaliyotida orfografik savodxonlikni baholash va oshirish tizimini mustahkamlashga xizmat qilishi. Shuningdek, tadqiqot doirasida o‘qituvchilar uchun metodik tavsiyalar va baholash mezonlari ishlab chiqildi, bu esa dars jarayonida o‘quv jarayonini individualizatsiyalash va natijalarni tizimli monitoring qilish imkoniyatini beradi. Tadqiqot natijalari amaliyotga joriy etilganda o‘qituvchilarning metodik kompetensiyasi oshadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. O‘zbekiston Respublikasi Xalq ta’limi vazirligi — Boshlang‘ich sinflar uchun o‘quv dasturi (o‘zbek tili) (rasmiy hujjat)

2. O‘zbekiston Respublikasi tomonidan tasdiqlangan "O‘zbek tili imlo qoidalari" (rasmiy ortografiya qo‘llanmasi)

3. O‘zbekiston Respublikasi Xalq ta’limi vazirligi tasdiqlagan boshlang‘ich sinf o‘quv kitoblari (O‘zbek tili)

4. O‘zbekiston Respublikasi Ta’lim to‘g‘risida qonun (rasmiy normativ hujjat)

5. O‘zbekiston Respublikasi Davlat statistika qo‘mitasi (stat.uz) — ta’lim va maktab savodxonligiga oid rasmiy statistik ma’lumotlar